

УДК 811.111'81'367'81'38

Е. Ф. Маліновський,

кандидат філологічних наук

(Житомирський національний агроекологічний університет)

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРОСТОГО КОНТАКТНОГО ПОВТОРУ

Визначено, що простий контактний повтор як універсальна мовна категорія є функціональним феноменом, який реалізується через складну ієрархію когнітивних, комунікативно-прагматичних, метакомунікативних та лінгвостилістичних функцій. У статті представлено аналіз комунікативно-прагматичних функцій ПКП, пов'язаних із комунікативною настановою мовця, що сприяє більш ефективному системно-структурному, дистрибутивному та компонентному аналізу моделей ПКП.

Онтологічною сутністю простого контактного повтору є функція, стратегічна дія, націлена на досягнення прагматичної мети адресанта. Середовищем буття простого контактного повтору є дискурс як мисленнєво-мовленнєве утворення, єдність процесу і результату.

Простий контактний повтор як різновид універсальної мовної категорії повтору є функціональним феноменом – рекурентним відтворенням у дискурсі мовних одиниць різних рівнів з метою впливу на реципієнта: створення інформативної надлишковості, емоційного підсилення та експресивного виділення. Іншими словами, простий контактний повтор реалізується через складну ієрархію когнітивних, комунікативно-прагматичних, метакомунікативних та лінгвостилістичних функцій, які дозволяють більш ефективно провести системно-структурний, дистрибутивний та компонентний аналіз моделей простого контактного повтору в різних типах англословного дискурсу.

Пріоритет функціонального напрямку в сучасному мовознавстві робить актуальним дослідження мовних явищ у комплексній взаємодії з учасниками акту комунікації та позамовним середовищем. Дослідницький інтерес викликає також аналіз комунікативно-прагматичного та когнітивного планів мовленнєвої діяльності, що сприяє розкриттю законів оформлення думки і породження висловлювання / тексту, законів міжособистісного спілкування.

Комунікативна функція, яка є основною функцією мови як сукупності засобів, головним призначенням якої є задоволення потреб вербального спілкування та обміну мовною інформацією, нерозривно пов'язана з його розумовою функцією, оскільки адресат інформується про результати розумової діяльності і при цьому має місце акт експресії (вираз думок та почуттів). Здійснення комунікації неминуче пов'язане із впливом на інтелектуальну та емоційно-вольову сфери психіки адресата з метою регуляції його поведінки та наперед визначає відповідну мовну функцію – прагматичну, емоційно-впливову, емоційно-регулятивну. З цього випливає, що **прагматична функція** ПКП пов'язана із цілеспрямованим мовленнєвим впливом та регуляцією людської поведінки в конкретних мовленнєвих ситуаціях. Потреби виразу суб'єктивного ставлення до дійсності та впливу на психіку (думки, почуття, волю та поведінку людей) шляхом виразу емоцій, емоційної оцінки, естетичної оцінки, спонукання, шляхом надання особливої виразної сили (експресії) мовним засобам, а також потреба встановлення контакту породжують різновиди прагматичної функції ПКП: спонукальну, емоційну, емоційно-оцінну, експресивну та контактну (фатичну) [1: 47]. Загалом, з прагматичної точки зору, повтор є засобом мовленнєвого впливу.

Аналіз прагматико-комунікативних характеристик ПКП доповнює знання про взаємозалежність між прагматичною метою текстів та вибором мовних засобів її досягнення. Як слушно зазначив В. Б. Касевич, правила мовленнєвої діяльності, які стосуються функціонування мовної системи, повинні бути органічною частиною моделі мови, що розробляється лінгвістом [2: 70]. Таким чином, для комплексного аналізу ПКП необхідним є розгляд прагматичних функцій повторів, виявлення їх співвідношення зі структурно-семантичними особливостями. Відзначимо, що прагматичні функції пов'язують повтор із мовною особистістю і можуть бути виділені не тільки на матеріалі діалогічних, а й монологічних текстів, у текстах різної жанрово-стильової належності та прагматичної спрямованості.

1. **Спонукальна функція ПКП** (за термінологією І. В. Арнольд –волюнтативна) розглядається нами як призначеність повторюваних мовних одиниць для передачі волевиявлення суб'єкта мовлення з метою спонукання адресата до тієї чи іншої дії чи поведінки.

ПКП виступає засобом прямого мовленнєвого впливу на адресата в мовленнєвих актах-директивах, які пов'язані зі спонуканням до дії. Інтенсифікація ілюкутивної складової здійснюється дублюванням спонукання-стимулу в межах одного акту вольового спілкування, найчастіше повторенням дієслова. Наприклад, у таких мовленнєвих актах:

– проханнях:

"Stop, stop! Don't take him away! For Heaven's sake stop a moment!" – cried the new-comer, breathless with haste. (Ch. Dickens);

– наказах:

"Drink! Drink! Drink!" Mr. Mason obeyed, because it was useless to resist. (Ch. Brontë);

– запрошеннях:

"Come in, come in," said the old lady; "I knew we should hear of him. Poor dear!" (Ch. Dickens).

Однак у більшості ситуацій прямий вираз намірів суб'єкта впливу є небажаним, тому він уявляється. ПКП використовується в складі так званої стратегії залучення (в термінах Д. Таннен – "involvement strategy") [3]. Звуковий (ритмічний) та смисловий повтор створюють загальний простір комунікації. Проілюструємо вищезгадане прикладом з роману У. С. Моєма "Театр", де повторення слова "change" створює смисловий фон та емоційне відчуття роздратування героїні:

"But there, men were never satisfied with what they had; they wanted change, change, change, all the time." (W. S. Maugham).

На рівні змісту використання в мовленні повторів знижує інформаційну щільність дискурсу, що полегшує адресату сприйняття звернених до нього висловлювань, а адресанту, відповідно, допомагає справляти більш дійовий вплив на партнера. В результаті виникає спільний для комунікантів дискурсивний простір, який сприяє взаємопорозумінню та реалізації запланованих цілей. Обидва рівні є обов'язковими для здійснення успішної комунікації і, як наслідок, для створення спільного емоційного фону (ефект емоційної участі) [4: 151]. Відзначимо, що ритм та рима є традиційними фонетичними інструментами підвищення сугестивності мовлення.

ПКП вираження спонукальності не є оказіональним явищем, а являє собою одну з формалізованих структур, що служать для виразу підсилювальних категоричних варіантів загального значення спонукування (суто спонукальний ПКП), а також емоційної реакції на спонукування (оцінний ПКП).

Аналіз дистрибутивних особливостей спонукальних дублетів у моделі повтору виявив наявність двох дистрибутивних моделей:

- 1) нерозчленованої (коли повтор не розчленований реплікою *Answer me. Answer me*);
- 2) розчленованої (коли між повторами вставлена синтаксична модель).

Іншими словами, ми можемо говорити (при врахуванні градаційної напруженості висловлювання) про імперативний та неімперативний типи ПКП. При неімперативному – об'єднуються синоніми імператива – периферійні конституенти поля спонукування.

Аналіз лексичного наповнення ядра ПКП виявляє такі типи дублювання, як повне та варіативне. При повному дублюванні елементи повторюються повністю без структурних та лексико-граматичних змін. При варіативному – можна спостерігати три типи різновидів:

1) перифрастичне дублювання (тобто лексико-стилістичний перифраз елементів). Перифрастичне дублювання надає мові стилістичного забарвлення і сприяє модифікації спонукування в плані категоричності чи некатегоричності;

2) субституційне дублювання (дублет замінюється словом-субститутом узагальнюючого характеру *Promise. Do*);

3) оцінний повтор як реакція особи на спонукування.

Варто зазначити, що у наказовому способі контактність дієслівного повтору може бути і відносною, коли мають місце різні валентні зв'язки дієслова, наприклад, обов'язкова наявність додатка, різне керування тощо. Порівняємо:

"But there are some dreadful and painful facts that you will have to know about. Listen. Listen." (Th. Dreiser);

"Divorce me, divorce me. What has my life been with you but a misery – /.../" (G. Gordon).

2. **Емоційна функція ПКП** розглядається нами як призначеність повторюваних мовних одиниць для виразу емоцій, почуттів з метою впливу на поведінку адресата шляхом "емоційного зараження" (емоційного резонансу). Хоча повтор окремих слів, частин висловлювань та цілих висловлювань часто викликаний намаганням мовця привернути увагу співрозмовника до окремих елементів змісту, однак повтор іменних одиниць із відповідним інтонаційним та емоційним забарвленням може реалізовувати і мовленнєві акти з "самостійною" комунікативною спрямованістю. У таких випадках ми говоримо, наприклад, про мовленнєві акти, що виражають різні емоції:

– докір (роздратування):

"Children, children!" – called Mrs. Hartley. She looked disapprovingly at her only son." (G. Gordon);

– радість (подив, іронія тощо):

"In another second I was embracing and kissing her rapturously: "Bessie! Bessie! Bessie!" that was all I said; /.../" (Ch. Brontë);

– емоційний вплив на адресата (наприклад, розрада):

"Clyde, Clyde," – she exclaimed half aloud, "you wouldn't do that to me, would you?" (Th. Dreiser).

Прямий емоційний вплив на адресата присутній і у випадку розради:

"It's almost an understood thing, for a French actress to have a lover." "Dear, dear", said Julia." (W. Maugham).

3. **Емоційно-оцінна функція ПКП** служить для вираження призначеності повторюваних мовних одиниць з метою передачі емоційної оцінки – позитивної чи негативної (та її модифікацій) – з метою впливу на оцінні установки адресата і, як наслідок, на його поведінку.

Як приклад наведемо анафоричний ПКП-паралелізм у публіцистичному дискурсі:

"Where there is discord may we bring harmony. Where there is error may we bring truth. Where there is doubt may we bring faith. Where there is despair may we bring hope." (M. Thatcher 1979).

Запланований емоційний вплив здійснюється через алюзію: у свідомості англіїців ці слова – урочисті, синтаксично узгоджені, висловлені піднесеною публічною мовою ораторського англійського мовлення – породжують асоціації з молитвою Франциска Асизького: *"Lord, make me an Instrument of Your peace! Where there is hatred let me sow love; Where there is injury, pardon; Where there is doubt, faith; where there is despair, hope."*

Повтор часток та вигуків виконує також низку функцій, що пов'язані, передусім, з емоційним станом мовця (радість, подив, іронія тощо). Дистантний повтор виконує практично аналогічні функції, притаманні ПКП: привернення уваги реципієнта, емоційний вплив на адресата, адекватна передача мови персонажа, тобто функцій, які ми визначаємо як прагматичні:

"Whoa, John Brown, whoa!" (T. Capote).

4. Під **експресивною функцією ПКП** ми розуміємо призначеність повторюваних мовних одиниць для впливу на психіку та поведінку адресата шляхом їх особливих виразально-зображувальних властивостей, таких як образність, інтенсивність (вказаної ознаки, дії), новизна ("свіжість") тощо. ПКП повнозначних частин мови може використовуватись мовцем як засіб інтенсифікації якісно-кількісних характеристик:

"Stay away from this guy – he is very, very dangerous." (J. Grisham).

"I want to turn loose my hold on everything, and go on sailing down, down, just like one of those poor, tired leaves." (O. Henry).

Так, повторення прислівників та прикметників вказує на високий ступінь реалізації властивості, повторення іменників чи займенників дозволяє підсилити кількісні характеристики, повторенням же дієслова підкреслюється інтенсивність дії – її тривалість чи багаторазовість.

"And little Nicholas, pale with excitement, was shouting his heart out with rest. "Come on, San Jorge. Come on, Jose. We want you to win ... to win...to win." (A. J. Cronin).

Реалізація комунікативно-прагматичних функцій відбувається за рахунок:

– збільшення кількості повторюваних елементів:

"Yes-yes-yes!" – cried all the juveniles, both ladies and gentlemen." (Ch. Brontë);

– передачі подвійної лексико-семантичної інформації (ідіоматичне значення елементів повтору):

"Okay, okay. Just remember, I warned you that what a wife thinks and what she says don't always match." (E. Segal).

Таким чином, потенціал комунікативно-прагматичних функцій ПКП включає спонукальну, емоційну, емоційно-оцінну та експресивну функції, які пов'язані із загальною комунікативною настановою мовця та призначені для реалізації запланованого ним впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Киселёва Л. А. Вопросы теории речевого воздействия / Л. А. Киселёва. – Л. : Наука, 1976. – 160 с.
2. Касевич В. Б. Теория коммуникации и теория языка / В. Б. Касевич // Говорящий и слушающий : Языковая личность, текст, проблемы обучения. – СПб : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2001. – С. 70–75.
3. Tannen D. Gender and Discourse / D. Tannen. – Oxford : Oxford University Press, 1994. – 201 p.
4. Игнатенко Л. Ю. Повтор как одна из стратегий речевого воздействия / Л. Ю. Игнатенко // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2005. – № 649. – С. 150–153.

Матеріал надійшов до редакції 26.09. 2011 р.

Малиновский Э. Ф. Коммуникативно-прагматические функции простого контактного повтора.

Определено, что простой контактный повтор как универсальная языковая категория является функциональным феноменом, который реализуется через сложную иерархию когнитивных, коммуникативно-прагматических, метакоммуникативных и лингвостилистических функций. В статье представлен анализ коммуникативно-прагматических функций ПКП, связанных с коммуникативной установкой говорящего, что способствует более эффективному системно-структурному, дистрибутивному и компонентному анализу ПКП.

Malinovskiy E. F. The Communicative and Pragmatic Functions of a Simple Contact Repetition.

It is considered that a simple contact repetition as a universal language category is a functional phenomenon which is realized through a complex hierarchy of cognitive, communicative, pragmatic, metacommunicative and linguostylistic functions. The paper presents the analysis of SCR communicative and pragmatic functions connected with the speaker's communicative purpose which contributes to a more efficient systematical, structural, distributive and component analysis of SCR.